

# Sloboda prejavu vs. nenávistné prejavy na internete

Záhora, J.\*

ZÁHORA, J.: Sloboda prejavu vs. nenávistné prejavy na internete.\*\* Právny obzor, 107, 2024, č. 4, s. 384 – 407. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2024.4.03>

**Freedom of Expression vs. Hate Speech on the Internet.** Hate speech on social media is a problem that can negatively affect individuals and society as a whole. In the context of restricting freedom of speech, it is primarily the hate speech that is subject to legal restrictions. The author presents the basic principles of freedom of expression as defined by the European Court of Human Rights. The Court has not yet adopted any comprehensive definition of hate speech and instead approaches the concept and scope of hate speech on a case-by-case basis. The boundary between determining whether a specific expression reaches the intensity of hate speech or whether it is a matter of freedom of expression, although it contains insults or expressions of an unpopular opinion, cannot be determined in general, but is always assessed in a specific case. Therefore, the author focuses on case law regarding freedom of speech and hate speech on the Internet. The government can react to hate speech in two ways. It can emphasize freedom of expression, because there is always the risk of regulation going too far and stifling the exchange of ideas. The second approach, which the Slovak Republic also has, consists in protective legislation, not only for the protection of the groups themselves, but for the good of society as a whole. For that reason, in the end, the author also focuses his attention on the decision-making activity of the Slovak courts, regarding hate speech, either within the framework of civil law or criminal law.

*Key words:* freedom of expression, hate crime, hate speech, illegal content, Internet, political speech, speech inciting violence.

„Nenávist' je nenávist' – a nik by jej nemal byť vystavený“  
Ursula von der Leyenová, predsedníčka Európskej komisie  
Správa o stave Európskej únie, september 2020

## Úvod

Vynález a rozvoj internetu za ostatných 50 rokov bol určite jedným z najdôležitejších technologických vynálezov dvadsiateho storočia. Jeho vznik a fungovanie výrazne ovplyvnilo množstvo aspektov každodenného života, najmä komunikáciu, učenie, prácu, nakupovanie a hry. Umožnil aj vznik nových foriem sociálnej interakcie, aktivít a sociálnych komunit. To umožnilo rozvíjať nové spôsoby komunikácie a zdieľania obsahu. Technologické nástroje zavedené Web 2.0<sup>1</sup> umožnili používateľom internetu viac využívať vzájomnú

\* Prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD., Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave, <https://orcid.org/0000-0002-8630-6523>.

\*\* Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-19-0050/This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-19-0050.

<sup>1</sup> Web 2.0 je súhrnný názov internetových služieb, ktoré sú zakladané predovšetkým na spoločenstve, t. j. užívatelia spoločne si pripravujú obsah alebo zdieľajú informácie. V starších službách obsah zabezpečil poskytovateľ služieb. Pri Web 2.0 majiteľ servera poskytuje len systém, obsah doplnia, zdieľajú alebo komentujú používatelia. Používatelia komunikujú medzi sebou, vytvárajú si vzťahy. Viac: Web 2.0 [cit. Feb 26, 2024] Dostupné na: <<https://melisko.webnode.sk/news/web-2-0/>>.

interakciu, slobodne pôsobiť a spolupracovať v sociálnych médiách ako tvorcovia obsahu vytváraného používateľmi (*UGC – user-generated content*). Tieto nástroje otvorili nové kanály a pridali nových agentov do dynamiky tvorby obsahu tým, že sa uľahčilo publikovanie a obeh informácií a znížili sa náklady na ich publikovanie.<sup>2</sup> V porovnaní s inými druhmi médií je internet slobodné miesto, do ktorého môže ktokoľvek prispievať svojimi názormi bez potreby schválenia alebo odsúhlasenia nejakej nadriadenej autority.<sup>3</sup>

Na druhej strane, okrem jeho prínosov, vytvára používanie internetu množstvo problémov z hľadiska ochrany ľudských práv.<sup>4</sup>

Internet je informačný a komunikačný nástroj odlišný od „tradičných“ médií, najmä pokiaľ ide o schopnosť uchovávať a prenášať informácie. Elektronická sieť, ktorá slúži miliardám používateľov na celom svete, nepodlieha a potenciálne nikdy nebude podliehať rovnakým predpisom a kontrole. Riziko, ktoré predstavuje obsah a komunikácia na internete pre realizáciu a ochranu ľudských práv a slobôd, najmä práva na rešpektovanie súkromného života, je určite vyššie ako v „tradičných“ médiách. Preto sa pravidlá upravujúce produkciu materiálov z „tradičných“ médií a internetu môžu odlišovať. Tie musia byť nepochybne prispôbené špecifikám technológie, aby sa zabezpečila ochrana a podpora dotknutých práv a slobôd.<sup>5</sup>

Ďalšie špecifikum internetu vo vzťahu k printovým médiám spočíva aj v „jednoduchosti, rozsahu a rýchlosti šírenia informácií na internete a trvalosti už zverejnených informácií“, čo môže značne zvýšiť účinky zdieľania informácií na internete v porovnaní s tradičnými médiami.<sup>6</sup>

Možno tiež spomenúť aj rastúci potenciál tohto druhu komunikácie. Podľa dostupných údajov od roku 2017 do roku 2021 sa v globálnom meradle počet používateľov sociálnych sietí zvýšil z 2,73 miliardy až na 4,26 miliardy.<sup>7</sup> Podľa odhadov môže do roku 2027 počet užívateľov sociálnych sietí stúpnuť na 6 miliárd.<sup>8</sup>

Internet nezmenil len faktický spôsob komunikácie a vyjadrovania, ale priniesol aj zmeny v právnom chápaní slobody prejavu.<sup>9</sup> Nárast používania internetu a sociálnych médií priniesol v priebehu rokov aj množstvo nenávistných prejavov na internete. Z uvedených dôvodov internet zohráva dôležitú úlohu, prekonáva všetky „tradičné“ médiá, ktoré predtým propagovali nenávistné prejavy. Internet sa stal aj priestorom aj na šírenie

<sup>2</sup> THIAGO, D., O. Content Moderation Technologies: Applying Human Rights Standards to Protect Freedom of Expression. In *Human Rights Law Review*. Volume 20, Issue 4/2020, s. 607.

<sup>3</sup> KRAJNÁK, A. *Hranice slobody prejavu na internete*. Banská Bystrica : Via Iuris, 2022, s. 12.

<sup>4</sup> WIŚNIEWSKI, A. The European Court of Human Rights and Internet-Related Cases. In *Białostockie Studia Prawnicze*. Vol. 26, no. 3/2021, s. 110.

<sup>5</sup> Rozsudok ESELP vo veci Editorial Board of Pravoye Delo and Shtetel v. Ukraine z 5. mája 2011, no 33014/05, § 63.

<sup>6</sup> Rozsudok Veľkej komory ESELP vo veci Delfi AS v. Estonia, zo 16. júna 2015, no. 64569/09, § 147.

<sup>7</sup> FARRAND, B. 'Is This a Hate Speech?' The Difficulty in Combating Radicalisation in Coded Communications on Social media Platforms. In *European Journal on Criminal Policy and Research*. Volume 29, (2023), s. 477.

<sup>8</sup> Dixon, S., J. Number of global social network users 2017-2027. Published by Aug 29, 2023. [cit. Feb 22, 2024]. Dostupné na: <<https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/>>.

<sup>9</sup> STRÁŽNICKÁ, A. Sloboda prejavu na internete. In *Bratislavské právnické fórum 2018: ústava na internete a internet v ústave*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta UK, 2018, s. 116.

tzv. podprahového zla.<sup>10</sup> Verejné fóra, ako sú blogy, sociálne siete, diskusné miestnosti a webové stránky viedli k nárastu kontroverzných prejavov, ktoré sa rozvíjajú predovšetkým z dôvodu nedostatočnej regulácie komunikácie vo virtuálnom priestore.<sup>11</sup>

Internet a najmä sociálne siete majú množstvo funkcií, ktorých pomocou možno šíriť nenávisťné prejavy. Nenávisťné prejavy na sociálnych sieťach sú problémom, ktorý môže negatívne ovplyvniť jednotlivcov aj spoločnosť ako celok. K najčastejším prostriedkom šírenia nenávisťných prejavov možno zaradiť status, správu, komentár, príspevok na stránke, v skupine alebo v udalosti, uploadovanie obrázkov, videí a súborov, zdieľanie statusov, príspevkov, obrázkov, videí či súborov.<sup>12</sup>

K rýchlemu šíreniu nenávisťných prejavov prostredníctvom digitálneho slova prispieva efekt **straty zábran na internete**, pretože **predpokladaná anonymita** na internete a **pocit beztriestnosti** znižujú zábranu ľudí vyjadrovať takéto prejavy.<sup>13</sup>

## 1. Všeobecné východiská k slobode prejavu

Sloboda prejavu patrí medzi najvýznamnejšie občianske a politické práva a zaručujú ju hlavné globálne<sup>14</sup> a regionálne systémy ochrany ľudských práv.<sup>15</sup> V Ústave Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (*d'alej len „Ústava“*) sloboda prejavu spolu s právom na informácie patrí medzi politické práva. To predurčuje ústavnú ochranu, ktorá v čl. 26 ods. 3 Ústavy výslovne zakazuje cenzúru. Z dôvodu absencie definície cenzúry v Ústave je potrebné tento pojem definovať podľa kritérií ustanovených na výklad a uplatňovanie relevantných medzinárodných dohovorov o ľudských právach a základných slobodách.<sup>16</sup>

V judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva (*d'alej len „ESLP“ alebo „Súd“*) je sloboda prejavu vykladaná široko. Všeobecne platí prezumpcia, že článok 10 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv v znení protokolov<sup>17</sup> (*d'alej len „Európsky dohovor“*) zahŕňa všetky formy prejavu, bez ohľadu na médium, ktorého prostredníctvom sa prejav realizuje, a bez ohľadu na obsah prejavu.<sup>18</sup>

<sup>10</sup> ERDÖSOVÁ, A. Nenávisťný prejav, historická pravda a súčasnosť. In *Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015, s. 70.

<sup>11</sup> ANTIĆ P. Sanctioning Hate Speech on the Internet: In Search of the Best Approach. In *Pravni Zapisi: časopis Pravnog Fakulteta Univerziteta Union u Beogradu*. Vol. 14, no. 1/2023, s. 74.

<sup>12</sup> SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2001, s. 52.

<sup>13</sup> Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade Inkluzívnejšia Európa s vyššou mierou ochrany: rozšírenie zoznamu trestných činov v EÚ o nenávisťné prejavy a trestné činy páchané z nenávisťi, Brusel 9. 12. 2021, COM(2021) 777 final, s. 2.

<sup>14</sup> Napr. čl. 19 Všeobecnej deklarácie ľudských práv alebo čl. 19 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, vyhlásený pod č. 120/1976 Zb.

<sup>15</sup> KAPELAŇSKA-PRĘGOWSKA, J., PUCELJ, M. 2023. Freedom of Expression and Hate Speech: Human Rights Standards and Their Application in Poland and Slovenia. In *Laws 12:64*.

<sup>16</sup> ČIČ, M. et al. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2012, s. 200.

<sup>17</sup> Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich, oznámenie FMZV č. 209/1992 Z. z. v znení oznámení č. 102/1999 Z. z., č. 143/2001 Z. z., č. 480/2005 Z. z., č. 208/2010 Z. z., 113/2020 Z. z. a 251/2021 Z. z.

<sup>18</sup> KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 1006.

Podľa citovaného článku sa sloboda prejavu vzťahuje nielen na také informácie alebo myšlienky, ktoré sú priaznivo prijímané alebo považované za neškodné či bezvýznamné, ale tiež na tie, ktoré urážajú, šokujú alebo znepokojujú štát alebo akúkoľvek skupinu obyvateľstva. Také sú požiadavky pluralizmu, tolerance a otvorenosti, bez ktorých neexistuje demokratická spoločnosť.<sup>19</sup>

Pri riešení zásahov do slobody prejavu EŠLP v zásade používa dva prístupy:<sup>20</sup>

- a) Prístup **vylúčenia z ochrany** poskytovanej Európskym dohovorom, stanovený v článku 17 (zákaz zneužitia práva), v prípadoch, v ktorých dotknuté komentáre predstavujú nenávistné prejavy a negáciu základných hodnôt tohto dohovoru. Sťažnosť odmietne ako neprijateľnú a následne už vôbec neskúma, či bolo obmedzenie slobody prejavu v súlade s čl. 10 ods. 2 Európskeho dohovoru.
- b) Prístup **stanovenia obmedzení** poskytovanej ochrany, uvedený v článku 10 ods. 2 Európskeho dohovoru. Tento prístup je používaný v prípadoch, keď dotknutý prejav síce je nenávistným prejavom, nie je však pravdepodobné, že by ničil základné hodnoty stanovené v tomto dohovore.

**Ad a)** EŠLP v zmysle čl. 17 Európskeho dohovoru zásadne **odmieta poskytovať** ochranu prejavom, ktorými sa toto právo zneužíva. Ide o najzávažnejšie nenávistné prejavy, ktoré útočia na podstatu demokracie, prejavy, ktorými sa rozširuje nacistická ideológia, popiera alebo zľahčuje holokaust, príp. prezentujú antisemitské názory.<sup>21</sup> Ako EŠLP vysvetlil, že ak demokratický štát poskytne úplnú slobodu hnutiam a osobám, ktoré ho chcú zničiť, povedie to k jeho zničeniu. Preto sa demokratický štát môže voči takýmto osobám brániť.<sup>22</sup>

**Ad b)** Sloboda prejavu nie je absolútnym právom, pretože podlieha viacerým obmedzeniam stanoveným v čl. 10 ods. 2 Európskeho dohovoru, ktorý začína so zdôvodnením týchto obmedzení, pretože výkon práva slobody prejavu je spojený s právami a zodpovednosťou.<sup>23</sup> Citovaný článok stanovuje, že do tohto práva možno zasahovať len na **základe zákona<sup>24</sup> a uvádza celkom 10 legitímnych obmedzení** slobody prejavu: **národná bezpečnosť, územná celistvosť, verejná bezpečnosť, predchádzanie nepokojom, predchádzanie zločinnosti, ochrana zdravia, ochrana morálky, ochrana povesti, ochrana práv iných, zabránenie úniku dôverných informácií a zachovania autority a neustrannosti súdnej moci.**

Pri posudzovaní oprávnenosti zásahu do práva na slobodu prejavu, EŠLP aplikuje **trojstupňový test**, v ktorého zmysle:

<sup>19</sup> Rozsudok EŠLP vo veci *Handyside v. the United Kingdom* zo 7. decembra 1976, no. 5493/72, § 49.

<sup>20</sup> MENCEROVÁ, I. Ochrana spoločnosti pred nenávistnými prejavmi ako dôvod obmedzenia slobody prejavu. In *Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha : Nakladatelství Leges, 2019, s. 261.

<sup>21</sup> Rozhodnutie EŠLP vo veci *Garaudy v. France* z 24. júna 2003, no. 65831/01.

<sup>22</sup> Rozsudok Veľkej komory EŠLP vo veci *Vogt v. Germany* z 26. septembra 1995, no. 17851/91, § 59.

<sup>23</sup> STRÁŽNICKÁ, A. Sloboda prejavu na internete. In *Bratislavské právnické fórum 2018: ústava na internete a internet v ústave*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta UK, 2018, s. 116.

<sup>24</sup> DIJK, V., P., et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 5th Edition. Cambridge – Antwerp – Portland : Intersentia, 2018, s. 784.

1. zásah musí byť stanovený **zákonom**;
2. musí sledovať **legitímny cieľ** uvedený v článku 10 ods. 2 Európskeho dohovoru;
3. musí to byť **nevyhnutné v demokratickej spoločnosti**, čo znamená overiť, či národná intervencia zodpovedá „naliehavej sociálnej potrebe“.<sup>25</sup>

Len čo posudzovanie prejde týmito fázami, zásah musí prejsť aj testom **proporcionality**. Test proporcionality musí zohľadňovať primeranosť opatrenia na dosiahnutie stanoveného cieľa a možnosť štátu použiť menej rušivé opatrenia.

Vo všeobecnosti vzniká väčšina kolízií týkajúcich sa slobody prejavu vo vzťahu k **právu na súkromie**.<sup>26</sup> Rozhodnutie, ktorému z kolidujúcich práv dá v konkrétnom prípade EŠLP prednosť, závisí od toho, či obmedzenie slobody prejavu je v demokratickej spoločnosti **nevyhnutné**.<sup>27</sup> Z principiálneho hľadiska môže byť nevyhnutné v niektorých demokratických spoločnostiach postihovať alebo dokonca brániť takým formám prejavov, ktoré sú založené na netolerancii, ktoré šíria, podnecujú, podporujú alebo ospravedlňujú nenávisť za predpokladu, že akékoľvek uložené „formálne požiadavky“, „podmienky“, „obmedzenia“ alebo „sankcie“ sú primerané legitímnemu sledovanému cieľu.<sup>28</sup> EŠLP opakovane zdôraznil, že ide o mimoriadne nebezpečný druh zásahu do slobody prejavu, ktorý musí byť uplatňovaný s mimoriadnou opatrnosťou a len vo **výnimočných prípadoch**.<sup>29</sup>

## 2. Nenávistný prejav

V kontexte obmedzovania slobody prejavu platí, že je to predovšetkým nenávistný prejav, ktorý je predmetom právneho obmedzovania. Samotný pojem **nenávistný prejav** (*hate speech*) nemá presný legálny význam, resp. v medzinárodnom práve neexistuje jeho všeobecne akceptované vymedzenie. Rovnako ani v odbornej literatúre neexistuje univerzálna definícia pojmu nenávistný prejav. Významová neurčitost' pojmu je nesporné nedostatkom s ohľadom na požiadavku právnej istoty.<sup>30</sup>

S pojmom nenávistný prejav súvisia aj iné pojmy ako napr. nenávistný zločin, resp. trestný čin z nenávisťi<sup>31</sup> (alebo *hate crime*), nezákonný obsah, stereotyp, predsudok, generalizácia či extrémizmus, šovinizmus, xenofóbia alebo rasizmus.<sup>32</sup> My však zostaneme iba pri pojme nenávistný prejav. Bolo vytvorených množstvo definícií tohto pojmu.

<sup>25</sup> Rozsudok EŠLP vo veci *Handyside v. the United Kingdom* zo 7. decembra 1976, no. 5493/72, § 48.

<sup>26</sup> ŠMIGOVÁ, K. Right to Privacy and Freedom of Expression in the Digital Era in Relation to Elected Public Figures. In *Central European Journal of Comparative Law*. Vol. 3, no. 2/2022, s. 137.

<sup>27</sup> SCHABAS, W., A. *The European Convention on Human Rights A Commentary* (Oxford Commentaries on International Law). Oxford : Oxford University Press, 2015, s. 474.

<sup>28</sup> Rozsudok EŠLP vo veci *Erbakan c. Turquie* zo 6. júla 2006, no. 59405/00, § 56.

<sup>29</sup> MILCZAREK, E. Preventive Content Blocking and Freedom of Expression in the European Law – Conflict or Symbiosis? In *The Journal of Media Law*. Vol. 13, no. 2/2021, s. 265.

<sup>30</sup> KUNA, M. Sloboda prejavu verzus nenávistný prejav. In *Studia Aloisiana: recenzovaný časopis Teologickej fakulty Trnavskej univerzity*. Trnava : Vydavateľstvo Dobrá kniha. Roč. 9, č. 2 /2018, s. 50.

<sup>31</sup> HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisťi*. Praha : ASPI, 2008, 260 s.

<sup>32</sup> DUBÓCZI, P. Hate speech vs. sloboda prejavu. In *Slovensko – Európa – Svet. Zborník príspevkov z konferencie študentov a mladých vedeckých pracovníkov*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019, s. 209.

Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy „o nenávistných prejavoch“<sup>33</sup> charakterizuje nenávistný prejav ako „všetky formy prejavu, ktoré šíria, podnecujú, podporujú alebo ospravedlňujú rasovú nenávisť, xenofóbiu, antisemitizmus alebo iné formy nenávisť založenej na neznášanlivosti, vrátane intolerancie vyjadrenej agresívnym nacionalizmom a etnocentrizmom, diskriminácie a nepriateľstva voči menšinám, migrantom a osobám prisťahovaleckého pôvodu“.

Európska komisia a štyri významné IT spoločnosti (Facebook, Microsoft, Twitter a YouTube), s cieľom reagovať na šírenie rasistických a xenofóbnych nenávistných prejavov na internete, v máji 2016 predložili **Kódex správania pre boj proti nezákonným nenávistným prejavom na internete**. V uvedenom dokumente je „nezákonný nenávistný prejav“ chápaný v zmysle čl. 1 rámcového rozhodnutia 2008/913/SVV<sup>34</sup> ako „verejné podnecovanie k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu“.

Uvádzané spoločnosti následne vo svojich „politikách“ konkretizovali obsah pojmu nenávistný prejav, resp. správanie.

**Facebook** definuje nenávistný prejav ako „priame útoky na ľudí – nie ako útoky na koncepty alebo inštitúcie – na základe chránenej charakteristiky: ich rasy, etnickej príslušnosti, národnosti, zdravotného postihnutia, náboženského presvedčenia, kasty, sexuálnej orientácie, pohlavia, rodovej identity a vážnej choroby“.<sup>35</sup>

**Microsoft** nenávistný obsah vymedzuje ako „obsah, ktorý napáda, uráža alebo ponižuje niekoho z dôvodu chránených črt, ako sú rasa, etnický pôvod, pohlavie, rodová identita, sexuálna orientácia, náboženstvo, národnostný pôvod, vek, zdravotné postihnutie alebo kasta“.<sup>36</sup>

**Twitter** (od júla 2023 „X“) používa pojem nenávistné správanie, ktoré charakterizuje ako „... útok na iných ľudí na základe rasy, etnickej príslušnosti, národnostného pôvodu, kasty, sexuálnej orientácie, pohlavia, rodovej identity, náboženskej príslušnosti, veku, zdravotného postihnutia alebo vážneho ochorenia“.<sup>37</sup>

**YouTube** nenávistný prejav charakterizuje takto: „... obsah, ktorý propaguje násilie alebo nenávisť voči jednotlivcom či skupinám na základe akýchkoľvek z nasledujúcich atribútov, ktoré podľa pravidiel služby YouTube indikujú status chránenej skupiny: vek, kasta, postihnutie, etnická príslušnosť, rodová identita a jej vyjadrenie, štátna prísluš-

<sup>33</sup> Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on “hate speech”. (Adopted by the Committee of Ministers on 30 October 1997 at the 607th meeting of the Ministers’ Deputies).

<sup>34</sup> Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva, Ú. v. EÚ L 328, 6. 12. 2008, s. 55 – 58.

<sup>35</sup> Online [cit. Feb 22, 2024]. Dostupné na: <<https://transparency.fb.com/sk-sk/policies/community-standards/hate-speech/?source=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fcommunitystandards%2Fhate-speech>>.

<sup>36</sup> Online [cit. Feb 22, 2024]. Dostupné na: <<https://www.microsoft.com/sk-sk/DigitalSafety/policies> [cit. Feb. 22, 2024]>.

<sup>37</sup> Online [cit. Feb 22, 2024]. Dostupné na: <<https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/hateful-conduct-policy>>.

*nosť, rasa, status imigranta, náboženstvo, pohlavie, sexuálna orientácia, obeť závažného násilného činu a ich príbuzní, status veterána*“.<sup>38</sup>

V rámci **Organizácie Spojených národov** bola prijatá definícia nenávisťného prejavu ako „*akýkoľvek druh komunikácie v reči, písaní alebo správaní, že napáda alebo používa pejoratívny alebo diskriminačný jazyk v súvislosti s osobou alebo skupinou na základe toho, kým sú, inými slovami na základe ich náboženstva, etnika, národnosti, rasy, farby, pôvodu, pohlavia alebo iného faktora identity*“.<sup>39</sup> V literatúre sa však môžeme stretnúť aj s kritikou tejto definície. Napr. Fino<sup>40</sup> kritizuje, že predmetná definícia pokrýva okrem nezákonných nenávisťných prejavov“ aj tzv. **zákonne nenávisťné prejavy** (*lawful hate speech*). Za tzv. zákonne nenávisťné prejavy uvedený autor považuje také nenávisťné prejavy, ktoré sú síce znepokojujúce z hľadiska tolerance, ale sú „len“ urážlivé, šokujúce alebo znepokojujúce, ale sú chránené slobodou prejavu.<sup>41</sup>

Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy o boji proti nenávisťným prejavom<sup>42</sup> za nenávisťný prejav považuje „*všetky druhy prejavov, ktoré podnecujú, podporujú, šíria alebo ospravedlňujú násilie, nenávisť alebo diskrimináciu voči osobe alebo skupine osôb, alebo ktoré ich hanobia z dôvodu ich skutočných alebo pripisovaných osobných charakteristík alebo postavenia, ako napríklad rasa, farba, jazyk, náboženstvo, národnosť, národný alebo etnický pôvod, vek, zdravotné postihnutie, pohlavie, rodová identita a sexuálna orientácia*“.<sup>43</sup> Toto odporúčanie však rozlišuje medzi:

- nenávisťnými prejavmi, ktoré sú **zakázané podľa trestného práva**;
- nenávisťnými prejavmi, ktoré **nedosahujú úroveň závažnosti** vyžadovanú pre trestnú zodpovednosť, no napriek tomu podliehajú občianskemu alebo správnomu právu;
- urážlivými alebo škodlivými typmi prejavov, ktoré **nie sú dostatočne závažné** na to, aby boli legitímne obmedzené podľa Európskeho dohovoru, ale napriek tomu si vyžadujú alternatívne reakcie.

**Bonotti a Seglow**<sup>43</sup> **nenávisťný prejav charakterizujú, že** „*osočuje alebo hanobí ľudí na základe ich skupinovej identity: rasy, etnickej príslušnosti, náboženstva alebo sexuálnej orientácie, alebo inej kategórie. Ako forma správania koncepčným jadrom nenávisťných prejavov je pravdepodobne útok na občianske postavenie tých, na ktorých sa zameriava, kde využíva ich už aj tak okrajové alebo zraniteľné postavenie*“.

<sup>38</sup> Online [cit. Feb 22, 2024]. Dostupné na: <<https://support.google.com/youtube/answer/2801939?hl=sk>>.

<sup>39</sup> United Nation Strategy and Plan of Action on Hate Speech, Geneva, 2019, s. 2.

<sup>40</sup> FINO, A. A Critique of the UN Strategy and Guidance on ‘Hate Speech’: Some Legal Considerations. In *Netherlands quarterly of human rights*. Vol. 41, Issue 4/2023, s. 190 a nasl.

<sup>41</sup> Porovnaj aj United Nations Strategy and Plan of Action on Hate Speech. Detailed Guidance on Implementation for United Nations Field Presences. September 2020, s. 15. Online [cit. Feb 22, 2024]. Dostupné na: <[https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/UN%20Strategy%20and%20PoA%20on%20Hate%20Speech\\_Guidance%20on%20Addressing%20in%20field.pdf](https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/UN%20Strategy%20and%20PoA%20on%20Hate%20Speech_Guidance%20on%20Addressing%20in%20field.pdf)>.

<sup>42</sup> Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech (*Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022 at the 132nd Session of the Committee of Ministers*), čl. 1 ods. 3.

<sup>43</sup> BONOTTI, M, SEGLOW, J. Freedom of Expression. In *Philosophy Compass*. Vol. 16, no. 7/2021, s. 4.

Z domácich autorov **Erdősová<sup>44</sup>** **nenávistný prejav charakterizuje ako** „*verejný písomný, verbálny, grafický, zvukový alebo audiovizuálny prejav, ktorý podnecuje, rozširuje, propaguje, ospravedlňuje nenávisť voči jednotlivcom alebo skupinám osôb pre ich pohlavie, národnosť, jazyk, náboženstvo, rasu, etnickú príslušnosť, farbu pleti, pôvod, sexuálnu orientáciu, telesné postihnutie či inú obdobnú charakteristiku*“.

**Smieško<sup>45</sup>** **tento pojem vymedzuje v užšom slova zmysle ako** „*prejavy vykonané na základe predsudkov, akými sú príslušnosť k rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre náboženské vyznanie, ktorých účelom je spôsobiť ujmu na Trestným zákonom chránených záujmoch*“.

Z uvedeného vyplýva, že v súčasnosti v odbornej komunite ani v medzinárodnom práve nie je uznávané jednotné, všeobecne akceptované vymedzenie nenávistného prejavu. Niektoré definície sú koncipované širšie, napr. YouTube, ktorý za nenávistný prejav považuje akýkoľvek obsah propagujúcu násilie alebo nenávisť voči jednotlivcom či skupinám za základe tam uvedených atribútov. Niektoré definície vyžadujú, aby bol takýto prejav verejný, iné túto požiadavku explicitne neobsahujú. Viaceré definície spájajú nenávistný prejav s pojmom „trestné činy z nenávisti“ (*hate crimes*) – napr. uvádzaná iniciatíva Európskej komisie a IT spoločností, či vymedzenie cit. autora Smieška, ktorí takýto prejav už spájajú z trestnoprávnym postihom.

Hranica medzi určením, či konkrétny prejav dosahuje intenzitu nenávistného prejavu alebo ide o slobodu prejavu, hoci obsahuje urážky či vyjadrenia nepopulárneho názoru, sa nedá určiť všeobecne, ale vždy sa posudzuje v konkrétnom prípade.<sup>46</sup> To, či ide o nenávistný prejav alebo nie, určujú viaceré faktory ako napr. **miesto, čas, historické súvislosti, vnímanie obsahu, skladba obyvateľstva a okolnosti** za ktorých bol prejav prednesený.<sup>47</sup>

### 3. Rozhodovacia činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP)

#### 3.1 Všeobecné princípy týkajúce sa slobody prejavu na internete

ESLP vo vzťahu k nenávistným prejavom na internete uplatňuje rovnaké princípy slobody prejavu ako vytvoril vo svojej judikatúre článku 10 Európskeho dohovoru.<sup>48</sup> Súd doposiaľ neprijal žiadnu vyčerpávajúcu definíciu nenávistného prejavu a namiesto toho pristupuje k pojmu a rozsahu nenávistných prejavov od prípadu k prípadu.

Súd vo svojej rozhodovacej činnosti na základe evolutívneho výkladu zdôrazňuje, že Európsky dohovor je „živý nástroj“, ktorý je potrebné vykladať „vo svetle súčasných

<sup>44</sup> ERDŐSOVÁ, A. Nenávistný prejav a status obete z pohľadu rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva. In *Správni právo: odborný časopis pro oblast státní správy a správního práva*. Praha : Ministerstvo vnitra České republiky. Roč. 51, č. 7/2018, s. 448.

<sup>45</sup> SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2001, s. 48.

<sup>46</sup> KRAJNÁK, A. *Hranice slobody prejavu na internete*. Banská Bystrica : Via Iuris 2022, s. 21.

<sup>47</sup> VILLIERS, B. Freedom of Expression and Hate Speech: When Values Collide in Divided Societies. In *Constitutional review*. Vol. 8, no. 2/2022, s. 184.

<sup>48</sup> WIŚNIEWSKI, A. The European Court of Human Rights and Internet-Related Cases. In *Białostockie Studia Prawnicze*. Vol. 26, no. 3/2021, s.123.



podmienok“ a berie do úvahy špecifický charakter internetu ako „moderného prostriedku na odovzdávanie informácií“.<sup>49</sup>

Nenávistné prejavy rozdeľuje EŠLP na dve základné kategórie. Do prvej kategórie zaraďuje **najzávažnejšie formy** „nenávistných prejavov“, o ktorých EŠLP usúdil, že spadajú pod článok 17 Európskeho dohovoru, a preto sú **úplne vylúčené z ochrany** podľa článku 10 Európskeho dohovoru (tzv. *gilotínový efekt*).<sup>50</sup> Druhú kategóriu tvoria „**menej závažné**“ formy nenávistných prejavov, ktoré EŠLP nepovažuje za úplne mimo ochrany článku 10 Európskeho dohovoru, ale ktoré zmluvné štáty považovali za **prístupné obmedziť**.<sup>51</sup>

Článok 10 Európskeho dohovoru sa vzťahuje na internet ako prostriedok komunikácie bez ohľadu na typ správy a dokonca aj pri použití na komerčné účely.<sup>52</sup> Komentáre a pripomienky k záležitostiam všeobecného záujmu alebo politickým otázkam vo všeobecnosti požívajú vyššiu úroveň ochrany slobody prejavu – čo znamená, že priestor na voľnú úvahu ponechaný vnútroštátnym orgánom je menší.<sup>53</sup> Priestor na voľnú úvahu je na druhej strane širší, pokiaľ ide o komerčný prejav.<sup>54</sup>

### 3.2 Zodpovednosť prevádzkovateľ a internetového portálu

Prípád *Delfi AS proti Estónsku*<sup>55</sup> bol prvým prípadom,<sup>56</sup> v ktorom EŠLP uznal spoločnosť prevádzkujúcu internetový spravodajský portál zodpovednú za komentáre **tretích strán** uverejnené na jej portáli. Sťažujúca sa spoločnosť, ktorá prevádzkovala spravodajský portál na komerčnom základe, sa sťažovala, že ju vnútroštátne súdy považovali za zodpovednú za urážlivé komentáre, ktoré jej čitatelia napísali pod jeden z jej online spravodajských článkov. EŠLP rozhodol, že postupom vnútroštátnych súdov nedošlo k porušeniu článku 10 Európskeho dohovoru.

Prípád sa týkal povinnosti a zodpovednosti podľa článku 10 ods. 2 Európskeho dohovoru internetových spravodajských portálov, ktoré na komerčnom základe poskytovali platformu komentárom uverejňovaným používateľmi o predtým uverejnenom obsahu, a niektorí užívatelia napísali zjavne nezákonné prejavy, ktoré porušovali osobnostné práva iných a predstavovali nenávistné prejavy a podnecovanie k násiliu voči nim. V prípa-

<sup>49</sup> Rozsudok Veľkej komory EŠLP vo veci *Delfi AS v. Estonia* zo 16. júna 2015, no. 64569/09, § 133.

<sup>50</sup> ŠAJMOVIČ, P. Priama aplikácia „gilotínového ustanovenia“ článku 17 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd pri nenávistných prejavoch a jej úskalia. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno : Masarykova univerzita. Roč. 30, č. 2/2022, s. 308.

<sup>51</sup> Rozhodnutie EŠLP vo veci *Lilliendahl v. Iceland* z 11. júna 2020, no. 29297/18, § 33 a nasl.

<sup>52</sup> Rozsudok EŠLP vo veci *Ashby Donald et autres c. France* z 10. januára 2013, no. 36769/08, § 34.

<sup>53</sup> Rozsudok Veľkej komory EŠLP vo veci *Axel Springer AG v. Germany* zo 17. februára 2012, no. 39954/08, § 91.

<sup>54</sup> Rozsudok Veľkej komory EŠLP vo veci *Mouvement raëlien suisse v. Switzerland* z 13. júla 2012, no. 16354/06, § 62.

<sup>55</sup> Rozsudok Veľkej komory EŠLP vo veci *Delfi AS v. Estonia* zo 16. júna 2015, no. 64569/09.

<sup>56</sup> KORPISAARI, P. From *Delfi to Sanchez* – when can an online communication platform be responsible for third-party comments? An analysis of the practice of the ECtHR and some reflections on the Digital Services Act. In *Journal of Media Law*. Vol. 14, Issue 2/2022, s. 361.

doch ako je tento, keď komentáre používateľov tretích strán majú formu nenávistných prejavov a priameho ohrozenia fyzickej integrity jednotlivcov, sa Súd domnieva, že práva a záujmy iných a spoločnosti ako celku, **môžu oprávňovať zmluvné štáty uznať za zodpovedné na internetové spravodajské portály za nezabránenie zverejnenia komentárov so zjavne nezákonným obsahom** bez toho, aby porušili článok 10 Európskeho dohovoru, ak neprijmú opatrenia na **bezodkladné odstránenie** zjavne nezákonných komentárov, a to aj bez upozornenia zo strany údajnej obete alebo tretích strán (bod 159 rozsudku). Súd sa domnieva, že kvôli osobitnej povahe internetu sa „povinnosti a zodpovednosť“, ktoré majú byť prenesené na internetový spravodajský portál na účely článku 10 Európskeho dohovoru, môžu do určitej miery líšiť od tých, ktoré má tradičný vydavateľ, pokiaľ ide o obsah tretej strany (bod 113 rozsudku). EŠLP zdôraznil, že tento prípad **sa netýka** iných typov internetových fór, kde by bolo možné uverejňovať komentáre tretích strán, ako sú internetové diskusné skupiny, nástenky alebo platformy sociálnych médií (bod 116 rozsudku).

V závere rozsudku Veľká komora stanovila **štyri kritériá**, ktoré v posudzovanom prípade odôvodnili záver, že spoločnosť *Delfi AS* bola zodpovedná za pripomienky tretích strán (bod 162 rozsudku):

1. **extrémna povaha** predmetných komentárov (zjavne nezákonný obsah, ktorý predstavovali nenávistné prejavy obhajujúce násilné činy voči iným);
2. skutočnosť, že komentáre boli uverejnené v reakcii na článok uverejnený sťažovateľkou na jej profesionálne spravovanom spravodajskom portáli prevádzkovanom na **komerčnej báze** (čitatelia boli vyzvaní, aby tam uverejnili svoje komentáre bez toho, aby zaregistrovali svoje mená alebo poskytli akékoľvek identifikačné údaje);
3. **nedostatočnosť opatrení** prijatých sťažovateľkou na okamžité odstránenie komentárov po zverejnení (asi šesť týždňov po ich uverejnení), ktoré predstavujú nenávistné prejavy a prejavy podnecujúce násilie a na zabezpečenie reálnej perspektívy, že autori takýchto komentárov budú bráni na zodpovednosť;
4. **miernu sankciu** uloženú sťažujúcej sa spoločnosti (320 eur).

Niekoľko mesiacov po uvedenom rozsudku pojednával EŠLP sťažnosť advokáta, ktorý sa neúspešne pred vnútroštátnymi orgánmi, či už prostredníctvom trestného práva, ale aj civilného práva, domáhal ochrany týkajúcej sa negatívneho komentára ohľadne jeho schopností, zverejnenom v diskusnom fóre prevádzkovanom treťou stranou.<sup>57</sup> Sťažnosť bola zamietnutá ako neprípustná ako zjavne nepodložená. EŠLP konštatoval, že hoci advokát má odlišné postavenie ako sudca alebo prokurátor, jeho profesia si vyžaduje dôveru verejnosti. Práve v tomto kontexte predstavujú komentáre k profesionálnym schopnostiam právnicka záležitosti, na ktorých má záujem široká komunita. Z toho vyplýva, že ako správne zdôraznili vnútroštátne súdy v pojednávanej veci, sťažovateľ ako právnik mal akceptovať, že by mohol byť podrobený hodnoteniu kýmkoľvek, s kým mal kedy profesionálne styky. Navyše, pokiaľ ide o obsah, príspevok sa týkal výlučne profesijného postavenia žiadateľa, pričom neobsahoval nič viac než kritické dojmy autora o právnických zručnostiach sťažovateľa.

<sup>57</sup> Rozhodnutie EŠLP vo veci *Kucharczyk v. Poland* z 24. novembra 2015, no. 72966/13.

V neskoršom prípade týkajúcom sa anonymných hanlivých komentárov uverejnených na blogu prevádzkovanom malou neziskovou organizáciou ju **neuznal zodpovednou** za komentáre tretích strán uverejnené na blogu.<sup>58</sup> Pred podaním sťažnosti na ESLP sa sťažovateľ na vnútroštátnej úrovni domáhal vyvodenia zodpovednosti voči prevádzkovateľovi blogu za komentáre tretej strany. Jeho žiadosť však bola zamietnutá a voči prevádzkovateľovi blogu neboli vyvodené žiadne dôsledky. Súd s odvolaním na skoršiu judikatúru<sup>59</sup> konštatoval, že zodpovednosť za komentáre tretích strán môže mať negatívne dôsledky na prostredie internetového portálu súvisiace s komentármi, a teda odstrašujúci vplyv („*chilling effect*“) na slobodu prejavu prostredníctvom internetu. Tento efekt by mohol byť obzvlášť škodlivý pre nekomerčnú webovú stránku.

Vzhľadom na uvedené a najmä na skutočnosť, že komentár, hoci bol urážlivý, **neznamenal nenávistné prejavy** alebo podnecovanie k násiliu a bol uverejnený na malom blogu neziskového združenia, ktoré ho vymazalo deň po tom, čo sťažovateľ o to požiadal a deväť dní po jeho zverejnení, Súd konštatuje, že vnútroštátne súdy konali v rámci svojej voľnej úvahy a dosiahli spravodlivú rovnováhu medzi právami sťažovateľa na súkromie podľa článku 8 a právom na slobodu prejavu podľa článku 10 Európskeho dohovoru.

### 3.3 Zodpovednosť politikov za nenávistné prejavy tretích osôb

Internet podlieha kontrole a ochrane rovnocennej s inými komunikačnými prostriedkami, pokiaľ ide o rešpektovanie slobodného príspevku voleného zástupcu ľudu do politickej diskusie. Verejne činné osobnosti môžu byť podrobené širšej kritike ako súkromné osoby.<sup>60</sup> Pokiaľ ide o sankcie sa, pri využívaní trestného konania sa vyžaduje zdržanlivosť, najmä ak existujú iné spôsoby reakcie na útoky a neopodstatnenú kritiku zo strany oponentov.<sup>61</sup>

Zaujímavé je nedávne rozhodnutie Veľkej komory *Sanchez proti Francúzsku*<sup>62</sup>, v ktorom posudzovala trestnoprávny postih politika za podnecovanie k nenávisti alebo násiliu voči skupine alebo jednotlivcovi na základe náboženstva po tom, ako **nepodnikol rýchle kroky na odstránenie komentárov** uverejnených tretími stranami na jeho účte na Facebooku.

Sťažovateľ, v tom čase starosta mesta a regionálny predseda politickej strany zodpovedný za internetovú stratégiu tejto strany, počas predvolebnej kampane zverejňoval príspevky na svojej verejne dostupnej facebookovej stránke, ktorú osobne spravoval. V jednom príspevku kritizoval politického oponenta. K tomuto príspevku dve osoby pridali nenávistné komentáre týkajúce sa moslimov. Partnerka zmieneného politického oponenta, ktorá bola zároveň spomenutá v komentároch, podala trestné oznámenie na sťažovateľa a autorov komentárov.

<sup>58</sup> Rozhodnutie ESEP vo veci Pihl v. Sweden zo 7. februára 2017, no 74742/14.

<sup>59</sup> Rozhodnutie ESEP vo veci Magyar Tartalomsgálátatók Egyesülete and Index.hu Zrt v. Hungary z 2. februára 2016, no. 22947/13, § 86.

<sup>60</sup> ŠMIGOVÁ, K. Right to Privacy and Freedom of Expression in the Digital Era in Relation to Elected Public Figures. In *Central European Journal of Comparative Law*. Vol. 3, no. 2/2022, p. 137.

<sup>61</sup> Rozsudok ESEP vo veci Féret v. Belgium zo 16. júla 2009, no. 15615/07, § 80.

<sup>62</sup> Rozsudok Veľkej komory ESEP vo veci Sanchez v. France z 15. mája 2023, no. 45581/15.

Sťažovateľ spolu s obidvoma prispievateľmi boli obžalovaní v súvislosti s uverejnením predmetných komentárov na účte sťažovateľa na Facebooku z podnecovania nenávisťi alebo násilia voči skupine z dôvodu ich pôvodu alebo príslušnosti či príslušnosti k určitému etniku, národu, rase alebo náboženstvu. Súd ich uznal vinným podľa obžaloby a každému z nich nariadil zaplatiť finančnú pokutu.

Sťažovateľ tvrdil, že jeho odsúdenie za trestný čin na základe komentárov uverejnených tretími stranami na jeho účte na Facebooku porušilo článok 10 Európskeho dohovoru. Veľká komora ESLP 13 hlasmi proti štyrom rozhodla, že sťažovateľovo odsúdenie neznamenalo porušenie jeho práva na slobodu prejavu.

Súd pripúšťa, že politické strany by mali využívať širokú slobodu prejavu v kontexte volieb, aby sa pokúsili presvedčiť svojich voličov, v prípade rasistického alebo xenofóbneho diskurzu takýto kontext prispieva k podnecovaniu nenávisťi a intolerancie. Vplyv rasistického a xenofóbneho diskurzu sa potom stáva väčším a škodlivejším. Ako nový a zaujímavý aspekt ESLP uviedol, že politické osobnosti **by sa mali vyhýbať komentárom, ktoré by mohli vyvolať neznášanlivosť** (bod 150 rozsudku).

Pokiaľ ide o zodpovednosť za nenávisťné prejavy tretích strán, Súd posudzoval daný prípad na základe štyroch kritérií (bod 167 a nasl.):

- a) **kontext** komentárov;
- b) **kroky**, ktoré sťažovateľ podnikol na odstránenie uverejnených komentárov;
- c) možnosť, že namiesto sťažovateľa mohli byť **zodpovední autori komentárov**;
- d) **dôsledky** vnútroštátneho konania pre sťažovateľa.<sup>63</sup>

**Ad a)** Súd poznamenal najmä, že komentáre uverejnené na Facebooku, ku ktorým mala verejnosť prístup, boli zjavne nezákonné a vzhľadom na ich obsah sa rovnali nenávisťným prejavom. Sťažovateľ **nebol len súkromnou osobou** a sám poukázal na to, že tento účet využíval ako člen miestneho zastupiteľstva na politické účely a v súvislosti s voľbami.

**Ad b)** Sťažovateľ neodstránil zo svojho profilu nenávisťné komentáre, iba zverejnil správu na svojom účte na Facebooku, v ktorej žiadal prispievateľov, aby „dávali pozor na obsah [ich] komentárov“, ale bez moderovania už uverejnených komentárov. Odsúdený bol v skutočnosti nie za komentáre tretích strán, ale za to, že **bezodkladne neodstránil všetky nezákonné komentáre uverejnené na jeho Facebooku**.

**Ad c)** Súd uviedol, že skutky, z ktorých bol sťažovateľ obvinený, boli odlišné od tých, akých sa dopustili autori nezákonných komentárov. Sťažovateľ **nebol teda stíhaný namiesto autorov** komentárov, ktorí sami boli tiež odsúdení a potrestaní.

**Ad d)** Súd si je vedomý, že odsúdenie za trestný čin môže mať pre používateľov Facebooku, iných sociálnych sietí alebo diskusných fór odstrašujúci účinok. Pripomína, že uloženie trestu odňatia slobody za trestný čin v oblasti politického prejavu môže byť zlučiteľné so slobodou prejavu, ale **len za výnimočných okolností**, najmä v prípade nenávisťných prejavov alebo podnecovania k násiliu. V tomto prípade Súd poznamená-

<sup>63</sup> Korpisaari, P. Sanchez v France: ECtHR judgment raises questions about politician's liability to moderate his own Facebook 'wall'. In *Journal of Media Law*. Published Online: 07 Dec 2023 <<https://doi.org/10.1080/17577632.2023.2287954>>, p. 5.

va, že v rozhodnom čase bol maximálny trest, ktorému čelil sťažovateľ, jeden rok väzenia a pokuta 45 000 eur. Bol však odsúdený len na pokutu 3 000 eur.

Na základe posúdenia konkrétnych okolností tohto prípadu *in concreto* a so zreteľom na mieru voľnej úvahy priznanú žalovanému štátu Súd konštatuje, že rozhodnutia vnútroštátnych súdov boli založené na relevantných a dostatočných dôvodoch, pokiaľ ide o zodpovednosť pripisovanú sťažovateľovi v jeho postavení politika za nezákonné komentáre uverejnené pred voľbami na jeho Facebooku tretími stranami, ktoré samy boli identifikované a stíhané ako spolupáchatelia, a pokiaľ ide o jeho odsúdenie za trestný čin. Napadnutý zásah preto možno považovať za „nevyhnutný v demokratickej spoločnosti“.

### 3.4 Trestné činy z nenávisťi

V judikatúre nachádzame viacero rozhodnutí, ktoré sa týkajú rozhodovania o nenávisťných prejavoch takej intenzity, že bola za ne na vnútroštátnej úrovni vyvedená trestná zodpovednosť.

Pán *Smajić* bol vnútroštátnymi súdmi uznaný za vinného z podnecovania národnostnej, rasovej a náboženskej nenávisťi, a bol mu uložený trest odňatia slobody na jeden rok s podmieňacím odkladom na tri roky.<sup>64</sup> EŠLP vyhlásil sťažnosť podľa článku 10 Európskeho dohovoru za neprijateľnú ako zjavne nepodloženú. Súd skonštatoval, že vnútroštátne súdy prípad dôkladne preskúmali v súlade so zásadami obsiahnutými v článku 10 Európskeho dohovoru a uviedli relevantné a dostatočné dôvody pre odsúdenie sťažovateľa. Záverom EŠLP skonštatoval, že povaha a závažnosť uložených sankcií sú tiež faktory, ktoré je potrebné vziať do úvahy pri posudzovaní proporcionality zásahu. V predjednávanej veci Súd nepovažoval uložené sankcie za neprimerané.

Iný prípad sa týkal odsúdenia za zverejnenie obrázka nacistického vodcu a svastiky na blogu.<sup>65</sup> Rovnako ako v predchádzajúcom prípade EŠLP vyhlásil sťažnosť podľa článku 10 Európskeho dohovoru za neprijateľnú ako zjavne nepodloženú. Bol presvedčený, že odsúdenie sťažovateľa bolo v súlade s príslušným článkom trestného práva. Poznomenáva, že účelom tohto ustanovenia je zabrániť oživeniu zakázaných organizácií alebo nimi presadzovaných protiústavných myšlienok, zachovať politický pokoj a zakázať symboly protiústavných organizácií v nemeckom politickom živote. Súd sa preto domnieva, že predmetný zásah bol v súlade so zákonom a sledoval legitímny cieľ predchádzania neporiadku. Súd ďalej poznamenáva, že symbol použitý sťažovateľom – obrázok Heinricha Himmlera v uniforme SS s páskou s hákovým krížom – nemožno považovať za iný ako symbol nacistickej ideológie. V závere pripomína, že historická skúsenosť Nemecka je dôležitým faktorom, ktorý treba vziať do úvahy pri určovaní, či existuje naliehavá spoločenská potreba zasahovať do práva na sloboda prejavu sťažovateľa, ako je zaručená článkom 10 Európskeho dohovoru. Vzhľadom na všetky okolnosti prí-

<sup>64</sup> Rozhodnutie EŠLP vo veci *Smajić v. Bosnia and Herzegovina* zo 16. januára 2018, no. 48657/16, § 37 a nasl.

<sup>65</sup> Rozhodnutie EŠLP vo veci *Nix v. Germany* z 13. marca 2018, no. 35285/16.

padu Súd vyjadril názor, že vnútroštátne orgány uviedli relevantné a dostatočné dôvody a neprekročili svoju mieru voľnej úvahy. Zásah bol preto primeraný sledovanému legitímnemu cieľu a bol teda „nevyhnutný v demokratickej spoločnosti“.

Súd posudzoval odsúdenie sťažovateľa za hanlivé statusy na blogu vo vzťahu k polícii v prípade *Savva Terentyev proti Rusku*.<sup>66</sup> Na rozdiel od už uvedených prípadov, Súd v tomto prípade **skonštatoval porušenie** čl. 10 Európskeho dohovoru. Podľa názoru Súdu by polícia ako súčasť bezpečnostných síl štátu mala prejavovať obzvlášť **vysoký stupeň tolerancie** voči urážlivým prejavom, pokiaľ takéto prejavy nevyvolávajú bezprostredné nezákonné činy vo vzťahu k ich personálu a nevystavia ich reálnemu riziku fyzického násillia. Pokiaľ ide o odôvodnenie vnútroštátnych súdov, ESELP poznamenáva, že sa zamerali iba na povahu formulácie použitej sťažovateľom, pričom svoje zistenia obmedzili na formu a obsah prejavu. Nesnažili sa analyzovať napadnuté výroky v kontexte príslušnej diskusie a zistiť, aké posolstvo sa snažil odovzdať. Nepokúsili sa zhodnotiť potenciál týchto vyhlásení vyvolať škodlivé dôsledky s náležitým ohľadom na politické a sociálne pozadie, v ktorom boli urobené, a na ich dosah. Súd teda konštatuje, že vnútroštátne súdy pri vyvodzovaní svojich záverov nezohľadnili všetky skutočnosti a relevantné faktory. Súd dospel k záveru, že odsúdenie sťažovateľa za trestný čin **nezodpovedalo** „naliehavej spoločenskej potrebe“ a bolo **neprimerané legitímnemu cieľu**, na ktorý sa odvoláva. Uvedený zásah teda nebol „nevyhnutný v demokratickej spoločnosti“.

#### 4. Rozhodovacia činnosť slovenských súdov

Tolerancia a úcta k rovnakej dôstojnosti všetkých ľudských bytostí predstavujú základ demokratickej, pluralitnej spoločnosti. Napriek uvedenému môže byť z principiálneho hľadiska nevyhnutné v niektorých demokratických spoločnostiach postihovať alebo dokonca brániť takým formám prejavov, ktoré sú založené na netolerancii, ktoré šíria, podnecujú, podporujú alebo ospravedlňujú nenávisť za predpokladu, že akékoľvek uložené formálne požiadavky, podmienky, obmedzenia alebo sankcie sú primerané legitímnemu sledovanému cieľu.<sup>67</sup> Štát môže na nenávistné prejavy reagovať dvoma spôsobmi. Môže akcentovať slobodu prejavu, pretože pri regulácii je vždy riziko, že sa zájde príliš ďaleko a vznikne útlm výmeny myšlienok. Druhý prístup, ktorý má aj Slovenská republika, spočíva v ochrannnej legislatíve, a to nielen kvôli ochrane skupín samotných, ale pre dobro spoločnosti ako celku.<sup>68</sup>

V podmienkach Slovenskej republiky sa problematike ochrany pred nenávisťnými prejavmi reguluje vo viacerých oblastiach. **Administratívny** postih za nenávistné prejavy možno vyvodiť podľa § 47a zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch. V rámci **civilných** konaní bolo v nedávnom období vydaných niekoľko „mediálne známych“ rozhodnutí súdov vo vzťahu k nenávisťným prejavom politikov na internete, napr. *Peter Sabaka*

<sup>66</sup> Rozsudok ESELP vo veci *Savva Terentyev v. Russia* z 28. augusta 2018, no. 10692/09.

<sup>67</sup> Rozsudok ESELP vo veci *Erbakan v. Turquie* zo 6. júla 2006, no. 59405/00, § 56.

<sup>68</sup> Nález Ústavného súdu SR z 9. januára 2019, sp. zn. PL. ÚS 5/2017-117, bod. 71.1.

v. *Milan Mazurek*,<sup>69</sup> *Peter Sabaka v. Milan Uhrík*<sup>70</sup> či *Zuzana Čaputová v. Ľuboš Blaha*<sup>71</sup>. Vo všetkých prípadoch súdy nariadili neodkladné opatrenie, ktorým uložil povinnosť žalovaným zdržať sa zverejňovania a šírenia sporných tvrdení. Zároveň im súdy uložili povinnosť odstrániť predmetné príspevky. Vzhľadom na to, že uvedené prípady sú podrobne spracované v odbornej literatúre, nepovažujem za potrebné sa im bližšie venovať.<sup>72</sup>

Nenávistné prejavy na internete s intenzitou **tretných činov** boli v rámci vnútroštátnych súdov v zásade posudzované ako trestné činy hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 Trestného zákona a/alebo podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 Trestného zákona, niekedy aj v súbahu.

Podľa dostupných štatistík Ministerstva spravodlivosti SR (štatistické ročenky), predstavoval počet odsúdených za tieto činy v jednotlivých rokoch „jednotky“. V žiadnom roku počet odsúdených za jednotlivé trestné činy nepresiahol 10, najnižší počet za trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia bol v roku 2018 – 1 odsúdený, najvyšší počet bol v roku 2019 – 9 odsúdených. Bližšie nasledujúca tabuľka:

Rok	Hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ	Podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 TZ
2018	1	2
2019	9	5
2020	4	4
2021	6	3
2022	7	3

*Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR*

Vzhľadom na to, že od 1. januára 2017 patria trestné činy extrémizmu do pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu, všetky obžaloby, resp. návrhy dohôd o vine a treste na uvedené trestné činy prejedával tento súd. Väčšinou išlo o zverejňovanie nenávistných prejavov na sociálnych sieťach Facebook, Poce.sk či YouTube. Boli zverejňované predovšetkým nenávistné prejavy na vzťahujúce sa na židov, moslimov, náboženské spoločenstvá, Rómov a LGBTI komunity. V žiadnom z posudzovaných prípadov sa nedal vyvodit' záver, že išlo o politicky motivované nenávistné prejavy.

Predmetné rozhodnutia boli vydávané väčšinou v konaní o dohode o vine a treste, resp. formou zjednodušeného rozsudku podľa § 172 ods. 2 Trestného poriadku<sup>73</sup> či for-

<sup>69</sup> Uznesenie Okresného súdu Kežmarok zo 6. decembra 2021, sp. zn. 8C/71/2021v spojení s uznesením Krajského súdu v Prešove z 29. marca 2022, sp. zn. 9Co/14/2022.

<sup>70</sup> Uznesenie Okresného súdu Nitra z 20. decembra 2021, sp. zn. 18C/64/2021 v spojení s uznesením Krajského súdu v Nitre z 20. apríla 2022, sp. zn. 25Co/31/2022.

<sup>71</sup> Uznesenie Okresného súdu Bratislava I. z 22. marca 2022, sp. zn. 21C/12/2022 v spojení s uznesením Krajského súdu v Bratislave z 21. júla 2022, sp. zn. 5Co/95/2022.

<sup>72</sup> KRAJNÁK, A. Hranice slobody prejavu na internete. *Banská Bystrica : Via Iuris* 2022, s. 57 a nasl., ŠMIGOVÁ, K. Right to Privacy and Freedom of Expression in the Digital Era in Relation to Elected Public Figures. In *Central European Journal of Comparative Law*. Vol. 3, no. 2 (2022), s. 137 – 158.

<sup>73</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku z 22. januára 2019, sp. zn. 5T/13/2018.

mou trestného rozkazu,<sup>74</sup> čo malo za dôsledok, že skúmané rozhodnutia spravidla neobsahovali odôvodnenie, teda neobsahovali úvahy, ktorými sa súd pri rozhodovaní spravoval. Menej často to boli aj rozsudky, niektoré z nich v odvolacom konaní následne korigoval Najvyšší súd SR.<sup>75</sup>

Čo sa týka ukladania trestov, súd pri odsúdení obvineného niekedy upustil od potrestania a zároveň uložil ochranné psychiatrické liečenie,<sup>76</sup> uložil peňažný tresty 220 eur,<sup>77</sup> 500 eur,<sup>78</sup> 700 eur,<sup>79</sup> 1 000 eur,<sup>80</sup> 10 000 eur,<sup>81</sup> trest odňatia slobody vo výmere 4 mesiace s podmieneným odkladom na skúšobnú dobu vo výmere 1 rok,<sup>82</sup> trest odňatia slobody vo výmere 12 mesiacov s podmieneným odkladom na skúšobnú dobu vo výmere 2 roky,<sup>83</sup> trest odňatia slobody v trvaní 2 rokov s podmieneným odkladom na skúšobnú dobu vo výmere 2 roky,<sup>84</sup> trest odňatia slobody v trvaní 3 rokov s podmieneným odkladom s probačným dohľadom v trvaní 3 rokov.<sup>85</sup>

Vnútroštátne súde v zmysle judikatúry ESLP preferovali ukladanie peňažných trestov alebo podmiennečne odložených trestov odňatia slobody, hoci v niektorých prípadoch ukladali aj úhrnný trest za iné zbiehajúce trestné činy. V žiadnom zo skúmaných rozsudkov neuložili súde v zmysle judikatúry ESLP nepodmienený trest odňatia slobody.

## 5. Diskusia

Aj vzhľadom na citované rozhodnutia civilných súdov vyvstáva otázka „hraníc“ slobody **prejavu v politických súvislostiach** za „nenávistné prejavy“ vrátane prejavov na internete.

Sloboda prejavu je najdôležitejšou politickou slobodou v ústavnom systéme každého demokratického štátu. Bez nej nie je diskusia a bez diskusie nie je demokracia. ESLP vyjadruje názor, že podpora slobodnej politickej diskusie je veľmi dôležitým znakom demokratickej spoločnosti, vo svojej judikatúre neustále zdôrazňoval osobitný význam slobody prejavu pre poslancov parlamentu, pričom ide o politický prejav *par excellence*. Slobode prejavu v kontexte politickej diskusie prikladá vyššiu dôležitosť a zastáva názor, že na to, aby sa ospravedlnilo obmedzenie politického prejavu, sa vyžadujú **veľmi silné dôvody**.<sup>86</sup> Súd tiež pripomína, že podľa článku 10 ods. 2 Európskeho dohovoru

<sup>74</sup> Napr. trestný rozkaz Špecializovaného trestného súdu v Pezinku zo 6. februára 2023, sp. zn. 1T/2/2023.

<sup>75</sup> Napr. rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku z 15. augusta 2022, sp. zn. 3T/14/2021.

<sup>76</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku z 22. januára 2019, sp. zn. 5T/13/2018, Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku z 26. septembra 2019, sp. zn. 2T/26/2019.

<sup>77</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku zo 6. augusta 2020, sp. zn. 1T/25/2020.

<sup>78</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku, pracovisko Banská Bystrica zo 16. septembra 2020, sp. zn. 4T/27/2020.

<sup>79</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku zo 4. septembra 2023, sp. zn. 17T/8/2023.

<sup>80</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku z 25. júla 2019, sp. zn. 3T/17/2019.

<sup>81</sup> Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 3. septembra 2019, sp. zn. 2To/10/2018.

<sup>82</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku z 5. mája 2021, sp. zn. 15T/5/2021.

<sup>83</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku z 26. mája 2022, sp. zn. 6T/6/2022.

<sup>84</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku z 11. novembra 2021, sp. zn. 14T/14/2021.

<sup>85</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku z 4. septembra 2023, sp. zn. 1T/12/2023.

<sup>86</sup> Rozsudok ESLP vo veci *Feldek v. Slovakia*, z 12. júla 2001, no. 29032/95, § 83.



existuje len malý priestor na obmedzenie politických prejavov alebo diskusie o otázkach verejného záujmu.<sup>87</sup>

Z privilegovaného postavenia politického prejavu vyplývajú aj niektoré špecifické princípy aplikovateľné v difamačných sporoch, t. j. najmä zvýšená ochrana prejavov namierených proti vláde a politikom. Pokiaľ ide o politika ako takého je hranica prijateľnej kritiky teda **širšia** ako v prípade súkromnej osoby.<sup>88</sup> Na rozdiel od súkromnej osoby sa politik vystavuje podrobnému skúmaniu jeho slov a činov zo strany novinárov a verejnosti, a preto musí prejavovať väčší stupeň tolerancie.<sup>89</sup>

Každý jednotlivec, ktorý sa zapája do verejnej diskusie všeobecného záujmu, sa môže vo svojich komentároch uchýliť k určitej dávke zveličenia či dokonca provokácie, to znamená trochu preháňať.<sup>90</sup> Súd však spresnil, že takéto komentáre **nesmú prekročiť určité hranice**, najmä pokiaľ ide o rešpektovanie dobrej povesti a práv iných. Politické osobnosti **by sa mali vyhýbať komentárom, ktoré by mohli vyvolať neznášanlivosť**.<sup>91</sup> Súd výslovne potvrdil, „že je najvyššou dôležitou bojovať proti rasovej diskriminácii vo všetkých jej formách a prejavoch“.<sup>92</sup>

Z týchto dôvodov ESLP skúma zásahy do politického prejavu intenzívnejšie, inak povedané, zásahy do politickej diskusie si vyžadujú **prísne preskúmanie** (close scrutiny).<sup>93</sup> Kým zásahy do práva na slobodu prejavu si vyžadujú čo najprísnejšie skúmanie, keď sa týkajú vyhlásení volených zástupcov v parlamente, výroky v takýchto situáciách si zaslúžia **malú, ak vôbec nejakú ochranu**, ak je ich obsah v rozpore s demokratickými hodnotami systému Európskeho dohovoru. Ide o najzávažnejšie nenávisťné prejavy, ktoré útočia na podstatu demokracie, prejavy, ktorými sa rozširuje nacistická ideológia, pokiaľ pieria alebo zľahčuje holokaust, príp. prezentujú antisemitské názory.<sup>94</sup>

V zmysle citovaných záverov judikatúry ESLP by sa dali „hranice“ slobody prejavu vo vzťahu k politickým výrokom zhrnúť takto:

- Súd rozlišuje medzi podstatou prejavu a časom, miestom a spôsobom prejavu;
- poskytuje zvýšenú ochranu prejavom namiereným proti vláde a politikom;
- hranica prijateľnej kritiky je širšia, ak sa vzťahuje na politika;
- ospravedlnenie obmedzenia politického prejavu si vyžaduje veľmi silné dôvody;
- existuje len malý priestor na obmedzenie politických prejavov alebo diskusie o otázkach verejného záujmu;
- politici sa môžu uchýliť k určitej dávke zveličenia, či dokonca provokácie;
- mali by sa však vyhýbať komentárom, ktoré by mohli vyvolať neznášanlivosť;
- nesmú však prekročiť určité hranice rasovej alebo náboženskej diskriminácie alebo podnecovať k násiliu.

<sup>87</sup> Rozsudok Veľkej komory ESLP vo veci Sürek v. Turkey (no. 1) z 8. júla 1999, no. 26682/95, § 61.

<sup>88</sup> Rozhodnutie ESEP vo veci Lingens v. Austria z 8. júla 1986, no. 9815/82, § 42.

<sup>89</sup> Rozsudok ESEP vo veci Incal v. Turkey z 9. júna 1998, no. 22678/93, § 54.

<sup>90</sup> Rozsudok ESEP vo veci Mamère v. France zo 7. novembra 2006, no. 12697/03, § 25.

<sup>91</sup> Rozsudok Veľkej komory ESEP vo veci Sanchez v. France z 15. 5. 2023, no. 45581/15, § 150.

<sup>92</sup> Rozhodnutie ESEP vo veci Le Pen v. France, z 27. februára 2017, no. 45416/16, § 34.

<sup>93</sup> Rozsudok Veľkej komory ESEP vo veci Ceylan v. Turkey z 8. júla 1999, no. 23556/94, § 34.

<sup>94</sup> Rozhodnutie ESEP vo veci Garaudy v. France z 24. júna 2003, no. 65831/01.

V podmienkach Slovenskej republiky sú z minulosti známe prípady porušovania slobody prejavu v politických súvislostiach. Z tých verejne známych, možno spomenúť civilnú vec v prípade **Slobodník v. Feldek** či trestnú vec **Šuster v. Krátky**.

V prvom zmienenom prípade išlo o kritické vyjadrenie sa sťažovateľa Feldeka na fašistickú minulosť vtedajšieho ministra kultúry a školstva Slobodníka. Pán Slobodník podal na civilnom súde žalobu na ochranu osobnosti na Feldeka. Zatiaľ čo prvostupňový súd skonštatoval, že žalovaný nezasiahol neoprávnene do osobnostných práv žalobcu, odvolací súd skonštatoval, že vyjadrenie bolo zásahom do osobnostných práv žalobcu. EŠLP v danej veci konštatoval porušení článku 10 Európskeho dohovoru v tom zmysle, že sťažovateľovo vyhlásenie bolo urobené a publikované ako súčasť **politickej diskusie** o veciach všeobecného a verejného znepokojenia týkajúceho sa histórie Slovenska, ktorá by mohla mať dosah na jeho budúci demokratický vývoj. Navyše, hoci vyhlásenie neuvádzalo pramene, bolo založené na faktoch, ktoré boli publikované samotným pánom Slobodníkom pred uverejnením sťažovateľovho vyhlásenia.<sup>95</sup>

Druhý spomínaný prípad mal trestnoprávne pozadie. Redaktor Aleš Krátky mal podľa trestného oznámenia, ktoré bolo podané kanceláriou prezidenta pre trestný čin **hanobenia republiky a jej predstaviteľa** vtedy účinného Trestného zákona<sup>96</sup>, vo svojom komentári uverejnenom v celoštátnom denníku verejne hanobiť prezidenta SR Rudolfa Schustera v súvislosti so správou o stave republiky, ktorú prezident predniesol v Národnej rade SR. Na základe návrhu skupiny poslancov Ústavný súd SR pozastavil účinnosť citovaného ustanovenia „...pretože dospel k záveru, že ich ďalším uplatňovaním môže dôjsť k ohrozeniu slobody prejavu tvoriacej súčasť ako ústavnej úpravy základných práv a slobôd...“.<sup>97</sup> Vzhľadom na to, že 1. septembra 2002 nadobudol účinnosť zákon č. 421/2002 Z. z., ktorý z Trestného zákona vypustil napadnuté ustanovenie, Ústavný súd SR konanie zastavil.<sup>98</sup>

Okrem toho rozhodnutia bola problematika trestnoprávneho postihu „politických prejavov“ Ústavným súdom SR osobitne testovaná v roku 2019.<sup>99</sup> Vo vzťahu k nenávistným trestným činom posudzoval, či slovné spojenie „**politické presvedčenie**“ je v súlade s Ústavou. Záverom tohto posudzovania bolo, že ustanovenia § 423 ods. 1 písm. b) a § 424 ods. 1 Trestného zákona v časti „**politické presvedčenie**“ **nie sú** v súlade s čl. 26 ods. 4 Ústavy. Ako v odôvodnení (ods. 106) dodáva, z hľadiska historických dôvodov by kritérium politického presvedčenia mohlo na prvý pohľad ústavnoprávne obstáť, pretože mnohí boli adresátmi nenávisti pre svoje ideologické pozície. Nemožno však zabúdať, že impulz k tomuto druhu nenávisti vychádzal tradične zo strany moci. Ústavný súd vyjadruje názor, že vzniká **obava o demotiváciu k politickej diskusii** z hľadiska čl. 31 Ústavy, zvlášť, ak tu **nie je náznak** prítomnosti tendencie k porušovaniu verejného poriadku

<sup>95</sup> Rozsudok EŠLP vo veci Feldek v. Slovakia, z 12. júla 2001, no. 29032/95, § 81.

<sup>96</sup> Paragraf 103 zákona č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov, ktorý znel „Kto verejne hanobí prezidenta republiky pre výkon jeho právomoci alebo vôbec pre jeho činnosť v politickom živote, potresce sa odňatím slobody až na dva roky.“

<sup>97</sup> Uznesenie Ústavného súdu SR z 10. januára 2002, sp. zn. PL. ÚS 1/02.

<sup>98</sup> Uznesenie Ústavného súdu SR zo 4. septembra 2003, sp. zn. PL. ÚS 1/02-104.

<sup>99</sup> Nález Ústavného súdu SR z 9. januára 2019, sp. zn. PL. ÚS 5/2017-117.

či násiliu. Z týchto dôvodov je napadnutá časť ustanovenia § 423 a § 424 Trestného zákona nesúladná s **princípom legality**, ktorého súčasťou je aj kvalita právnej normy v zmysle stability trestnoprávných noriem a nechaotického vzťahu medzi medzinárodnými trestnoprávnymi záväzkami a vnútroštátnou trestnou politikou.

V citovanom civilnom prípade *Zuzana Čaputová v. Ľuboš Blaha*<sup>100</sup> sa vnútroštátne súdy dostatočne vyrovnali s tým, či v danom prípade išlo o hodnotiaci úsudok (*value judgement*), alebo skutkové tvrdenie s hodnotovým nádychom (*value-laden statement of fact*). Kritika odporcu smerovaná voči navrhovateľke nemala žiadny skutkový základ, nebola vecná ani konštruktívna. Neoprávnená a nevecná kritika, ako ani nepravdivé skutkové tvrdenia nemôžu požívať právnu ochranu garantovanú slobodou prejavu a byť odôvodňované právom na šírenie a prijímanie informácií. Vzhľadom na formuláciu napadnutých tvrdení a celkový kontext statusov konajúci súd dospel k správne mu záveru, že aj ak by tieto výrazové prvky súd považoval za hodnotiace úsudky, odporcovce prejavy boli vyjadrené neprimeranou urážlivou formou a predstavovali len urážky v osobnej rovine, **bez sledovania verejného záujmu** (*kritika ad personam*). Záverom krajský súd konštatuje, že žalobkyňa je verejne činnou osobou a musí akceptovať vyššiu mieru verejnej kritiky ako iní občania, pretože si to vyžaduje podpora verejnej diskusie o veciach verejných a slobodné utváranie názorov. Hranica kritiky osôb vstupujúcich do politiky sú širšie ako u iných subjektov. Odvolací súd však zdôrazňuje, že aj napriek tomu, že žalobkyňa je verejne činná osoba, vzťahuje sa na ňu ako na každú fyzickú osobu § 11 Občianskeho zákonníka – právo na ochranu osobnosti (bod 12 odôvodnenia).

V trestnej veci, týkajúcej sa nenávisťných prejavov politika<sup>101</sup> vo vzťahu k rómskemu etniku prednesených v rámci živého vysielania regionálnom rádiu, ktoré zároveň túto reláciu vysielalo aj na internete, konajúce súdy **starostlivo vyhodnotili rovnováhu** medzi slobodou prejavu a nenávisťnými prejavmi. Špecializovaný trestný súd vyhodnotil, že prejav politika spĺňal „*definičné znaky znevažujúcich prejavov z hľadiska príslušnosti ku konkrétnemu – rómskemu etniku, majú rasistický charakter a z ich obsahu vyplýva zámer vyvolať nenávisť voči príslušníkom tejto etnickej skupiny*“. Zároveň súd dodáva, že „*že verejní činitelia, resp. ústavní činitelia, akým je obžalovaný, majú za svoje výroky väčšiu mieru zodpovednosti než súkromné osoby, a preto ak vykonávajú zásah do ľudskej dôstojnosti, napr. hanobením a podnecovaním k nenávisti na národnom alebo etnickej základe, tento je závažnejší, než ak rovnaký zásah vykoná súkromná osoba*“. Konajúci súd prednesené výroky podrobil aj **testu proporcionality** a dospel k záveru, že sloboda prejavu má určité hranice, ktoré však v tomto prípade obžalovaný „**výrazne prekročil**“. S uvedeným závermi vrátane testu proporcionality sa stotožnil aj Najvyšší súd SR, ktoré vec posudzoval na základe podaných odvolaní, kde rovnako skonštatoval že výroky obžalovaného v teste proporcionality v zmysle článku 10 odsek 2 Európskeho dohovoru **neobstáli**. Navyše Najvyšší súd dodáva, že „*Ak teda právo na názor zasahuje*

<sup>100</sup> Uznesenie Okresného súdu Bratislava I. z 22. marca 2022, sp. zn. 21C/12/2022 v spojení s uznesením Krajského súdu v Bratislave z 21. júla 2022, sp. zn. 5Co/95/2022.

<sup>101</sup> Rozsudok Špecializovaného trestného súdu, pracovisko Banská Bystrica zo 16. apríla 2018, sp. zn. BB-4T/36/2017, v spojení s rozsudkom Najvyššieho súdu SR z 3. septembra 2019, sp. zn. 2To/10/2018.

do práv iných, je nevyhnutné posúdiť, do akej miery je takýto zásah ohrozujúci či poškodzujúci základné práva a slobody iných, najmä zo strany tak **informovanej osoby, akou nepochybne je poslanec Národnej rady Slovenskej republiky – člen zákonodarného zboru – tvorca zákonov, dokonca člen Výboru pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť**.“ Zároveň poukázal na citované rozhodnutie ESĽP vo veci Le Pena, v ktorého zmysle komentáre **nesmú prekročiť** určité hranice, najmä pokiaľ ide o rešpektovanie dobrej povesti a práv iných, „že je nanajvýš dôležité bojovať proti **rasovej diskriminácii** vo všetkých jej formách a prejavoch“.

Záverom tejto časti možno dodať, že súčasná rozhodovacia činnosť slovenských súdov vo vzťahu k politicky motivovaným prejavom rešpektuje medzinárodne uznávané štandardy vo vzťahu k slobode prejavu. Okrem medzinárodných dohovorov či judikatúry ESĽP tieto štandardy sú upravené aj vo viacerých odporúčaniach.<sup>102</sup> Pokiaľ ide o odsúdenie za trestný čin, zo žiadneho zo skúmaných trestných rozhodnutí nevyplývalo, že by bol niekto odsúdený na „nenávistný prejav“, ktorý by bol výlučne politicky motivovaný. Je to zrejme aj dôsledok citovaného nálezu Ústavného súdu SR, ktorý nenávistné prejavy pre „politické presvedčenie“ vyňal spod trestnoprávnej ochrany.

## Záver

Článok 10 Európskeho dohovoru ukladá štátu nielen negatívnu, ale aj pozitívnu povinnosť zabezpečiť efektívnu realizáciu práv chránených v jeho prvom odseku. Podobne ako pri iných článkoch Európskeho dohovoru doteraz neformuloval nejakú všeobecnú teóriu, podľa ktorej by bolo možné určiť, kedy a v akom rozsahu cit. článok vyžaduje aktívne konanie zo strany štátu.<sup>103</sup>

Okrem ochrany slobodu prejavu jednotlivca pred svojvoľným zasahovaním orgánov verejnej moci, vznikajú pozitívne záväzky v súvislosti s článkom 10 Európskeho dohovoru aj tam, kde sa súkromné subjekty uchylujú k násiliu alebo k hrozbe násilia voči subjektu realizujúcemu svoju slobodu prejavu, typicky voči novinárom.<sup>104</sup> Pozitívne záväzky podľa článku 10 Európskeho dohovoru vyžadujú, aby štáty pri vytváraní účinného systému ochrany vytvorili priaznivé prostredie pre účasť všetkých dotknutých osôb na verejnej diskusii, ktoré im umožní vyjadriť svoje názory a myšlienky bez strachu, aj keď sú v rozpore s tými, ktoré obhajujú oficiálne orgány alebo značná časť verejnej mienky, alebo aj keď sú pre ňu dráždivé alebo šokujúce.<sup>105</sup>

Okrem spomínaného „pozitívneho záväzku“ je potrebné dodať povinnosť chrániť pred nenávistnými prejavmi vyplýva aj z niektorých medzinárodných dohovorov alebo

<sup>102</sup> Napr. Declaration on freedom of political debate in the media (*Adopted by the Committee of Ministers on 12 February 2004 at the 872nd meeting of the Ministers' Deputies*), Recommendation CM/Rec(2022)12 of the Committee of Ministers to member States on electoral communication and media coverage of election campaigns (*Adopted by the Committee of Ministers on 6 April 2022 at the 1431st meeting of the Ministers' Deputies*).

<sup>103</sup> KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 1008.

<sup>104</sup> Napr. rozsudok ESĽP vo veci Özgür Gündem v. Turkey zo 16. marca 200, no. 23144/93, § 42 a nasl.

<sup>105</sup> Rozsudok ESĽP vo veci Gaši and Others v. Serbia zo 6. septembra 2022, no. 24738/19.

odporúčani. Z tých najvýznamnejších dohovorov Organizácie Spojených národov možno spomenúť napr. čl. 4 *Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie*<sup>106</sup>, čl. 20 ods. 2 *Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach*<sup>107</sup> či odporúčanie výboru ministrov Rady Európy *o nenávistných prejavoch*<sup>108</sup>. Vo vzťahu k nenávistným prejavom v „**online prostredí**“ takúto povinnosť ukladá v rámci Rady Európy *Dodatkový protokol k Dohovoru o počítačovej kriminalite týkajúci sa trestnoprávneho postihu činov rasovej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov*<sup>109</sup> či odporúčania Výboru ministrov Rady Európy *o ochrane ľudských práv v súvislosti so službami sociálnych sietí*<sup>110</sup>, resp. *pre užívateľov internetu*<sup>111</sup> *o boji proti nenávistným prejavom*<sup>112</sup> alebo odporúčanie Komisie *o opatreniach na účinný boj proti nezákonnému obsahu na internete*<sup>113</sup>.

Pokiaľ ide o k politicky motivované prejavy, citované odporúčanie o boji proti nenávistným prejavom v časti 3 adresovanej verejným činiteľom, voleným orgánom a politickým stranám uvádza, že „*Verejní činitelia, najmä tí, ktorí sú vo vedúcich pozíciách, by sa vzhľadom na ich vplyvnú pozíciu mali vyhýbať zapájaniu, schvaľovaniu alebo šíreniu nenávistných prejavov.*“

V poslednom citovanom odporúčaní Komisie na boj proti nezákonnému obsahu na internete Komisia vyzýva členské štáty a poskytovateľov hostingových služieb, aby v súvislosti s obsahom, ktorý poskytli poskytovatelia obsahu a ktorý uchovávajú na žiadosť týchto poskytovateľov obsahu, prijali **účinné, vhodné a primerané opatrenia na boj proti nezákonnému obsahu** na internete v súlade so zásadami stanovenými v tomto odporúčaní.

Verím, že na základe citovaného odporúčania odstraňovanie nenávistných prejavov v online priestore by sa mohlo zefektívniť. Je lepšie nezákonný prejav eliminovať hneď v počiatkoch, ako keby mal prerásť do fyzického násillia, ktoré by sa malo následne riešiť aj cestou trestnoprávných nástrojov.

<sup>106</sup> Vyhláška MZV č. 95/1974 Zb.

<sup>107</sup> Vyhláška MZV č. 120/1976 Zb.

<sup>108</sup> Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on “hate speech”. (Adopted by the Committee of Ministers on 30 October 1997 at the 607th meeting of the Ministers’ Deputies).

<sup>109</sup> Oznámenie Ministerstva ZV a EZ SR č. 382/2023 Z. z.

<sup>110</sup> Recommendation CM/Rec(2012)4 of the Committee of Ministers to member States on the protection of human rights with regard to social networking services (Adopted by the Committee of Ministers on 4 April 2012 at the 1139th meeting of the Ministers’ Deputies).

<sup>111</sup> Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users (Adopted by the Committee of Ministers on 16 April 2014 at the 1197th meeting of the Ministers’ Deputies).

<sup>112</sup> Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech (Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022 at the 132nd Session of the Committee of Ministers).

<sup>113</sup> Odporúčanie Komisie (EÚ) 2018/334 z 1. marca 2018 o opatreniach na účinný boj proti nezákonnému obsahu na internete, C/2018/1177, Ú. v. EÚ L 63, 6.3.2018, s. 50 – 61.

Základné pravidlá v oblasti postupov moderovania obsahu<sup>114</sup> digitálnych služieb v Európskej únii v online priestore upravuje *Akt o digitálnych službách*.<sup>115</sup> Dosiahnutie správnej rovnováhy medzi slobodou prejavu a monitorovaním online obsahu je veľkou výzvou. Z tohto dôvodu potrebujeme vhodné a presné moderovanie obsahu. Rozvoj umelej inteligencie vytvára nové možnosti na moderovanie obsahu a odstraňovanie nenávistných prejavov v online prostredí. Použitie umelej inteligencie na detekciu a moderovanie online nenávistných prejavov prináša nové výzvy, ale je nevyhnutné zabezpečiť, aby takéto zásahy rešpektovali základné ľudské práva a slobody, predovšetkým právo na slobodu prejavu na jednej strane a právo na súkromie na strane druhej.<sup>116</sup>

## Literatúra

- ANTIĆ P. Sanctioning Hate Speech on the Internet: In Search of the Best Approach. In *Pravni Zapisi: časopis Pravnog Fakulteta Univerziteta Union u Beogradu*. Vol. 14, no. 1/2023, s. 74 – 100. DOI: 10.5937/pravzap1-43118
- BONOTTI, M, SEGLOW, J. Freedom of Expression. In *Philosophy Compass*. Vol. 16, no. 7/2021, s. 1 – 13. DOI: 10.1111/phc3.12759
- BROWN, A. What is hate speech? Part 1: The Myth of Hate. In *Law and Philos*. Vol. 36, (2017), s. 419 – 468. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s10982-017-9297-1>
- ČIČ, M. et al. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2012, 831 s. ISBN 978-80-8944-793-0
- DIJK, V., P. et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 5th Edition. Cambridge – Antwerp – Portland : Intersentia, 2018, 1230 s. ISBN 978-1780684932
- DUBÓCZI, P. Hate speech vs. sloboda prejavu. In *Slovensko – Európa – Svet. Zborník príspevkov z konferencie študentov a mladých vedeckých pracovníkov*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019, s. 206 – 225. ISBN 978-80-8152-789-0
- ERDŐSOVÁ, A. Nenávistný prejav a status obete z pohľadu rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva. In *Správni právo: odborný časopis pro oblast státní správy a správního práva*. Praha : Ministerstvo vnitra České republiky. Roč. 51, č. 7/2018, s. 448-460, ISSN 0139-6005
- ERDŐSOVÁ, A. Nenávistný prejav, historická pravda a súčasnosť. In *Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015, s. 65 – 72, ISBN 978-80-89453-11-5
- European Union Agency for Fundamental Rights, Online content moderation – Current challenges in detecting hate speech, Publications Office of the European Union, 2023, <https://data.europa.eu/doi/10.2811/923316>

<sup>114</sup> Moderovaním obsahu sa rozumieajú automatizované alebo neautomatizované činnosti vykonávané poskytovateľmi sprostredkovateľských služieb, ktoré sú zamerané najmä na odhaľovanie a identifikáciu nezákonného obsahu alebo informácií, ktoré poskytujú príjemcovia služby a ktoré nie sú v súlade s ich obchodnými podmienkami, a na boj proti takémuto obsahu alebo informáciám vrátane prijatých opatrení, ktoré ovplyvňujú dostupnosť, viditeľnosť a prístupnosť tohto nezákonného obsahu alebo týchto informácií, ako sú napríklad zhoršenie ich pozície, demonetizácia, znemožnenie prístupu k nim alebo ich odstránenie, alebo ktoré ovplyvňujú schopnosť príjemcov služby poskytovať tieto informácie, ako napríklad zrušenie alebo zablokovanie konta príjemcu [čl. 3 písm. t) Nariadenia (EÚ) 2022/2065].

<sup>115</sup> Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2065 z 19. októbra 2022 o jednotnom trhu s digitálnymi službami a o zmene smernice 2000/31/ES (akt o digitálnych službách), *Ú. v. EÚ L 277, 27.10.2022, s. 1 – 102*.

<sup>116</sup> European Union Agency for Fundamental Rights, Online content moderation – Current challenges in detecting hate speech, Publications Office of the European Union, 2023, s. 13.

- FARRAND, B. 'Is This a Hate Speech?' The Difficulty in Combating Radicalisation in Coded Communications on Social media Platforms. In *European Journal on Criminal Policy and Research*. Vol. 29, (2023), s. 477 – 493. <https://doi.org/10.1007/s10610-023-09543-z>
- FINO, A. A Critique of the UN Strategy and Guidance on 'Hate Speech': Some Legal Considerations. In *Netherlands quarterly of human rights*. Vol. 41, Issue 4/2023, s. 190–213. <https://doi.org/10.1177/09240519231211815>
- HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisťi*. Praha : ASPI, 2008, 260 s. ISBN 978-80-7357-311-9
- INTAHCHOMPHOO, C., TSCHIRHART, C. The Evolution of Data and Freedom of Expression and Hate Speech Concerns with Artificial Intelligence. In *Legal Information Management*, vol. 22, no. 1/2022, s. 45 – 48. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1472669622000081>
- KAPELAŇSKA-PRĘGOWSKA, J., PUCELJ, M. 2023. Freedom of Expression and Hate Speech: Human Rights Standards and Their Application in Poland and Slovenia. In *Laws 12: 64*. <https://doi.org/10.3390/laws12040064>
- KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2012, 1696 s. ISBN 978-80-7400-365-3
- KORPISAARI, P. From Delfi to Sanchez – when can an online communication platform be responsible for third-party comments? An analysis of the practice of the ECtHR and some reflections on the Digital Services Act. In *Journal of Media Law*. Vol. 14, Issue 2/2022, s. 352-377. DOI: 10.1080/17577632.2022.2148335
- KORPISAARI, P. Sanchez v France: ECtHR judgment raises questions about politician's liability to moderate his own Facebook 'wall'. In *Journal of Media Law*. Published Online: 07 Dec 2023 <https://doi.org/10.1080/17577632.2023.2287954>
- KRAJŇÁK, A. *Hranice slobody prejavu na internete*. Banská Bystrica : Via Iuris 2022, 122 s. ISBN 978-80-89805-13-6. Dostupné online: <https://viaiuris.sk/pravny-stat/hranice-slobody-prejavu-na-internete-publicacia/>
- KUNA, M. Sloboda prejavu verzus nenávisťný prejav. In *Studia Aloisiana: recenzovaný časopis Teologickej fakulty Trnavskej univerzity*. Trnava : Vydavateľstvo Dobrá kniha. Roč. 9, č. 2 /2018), s. 43 – 58, ISSN 1338-0508
- MENCEROVÁ, I. Ochrana spoločnosti pred nenávisťnými prejavmi ako dôvod obmedzenia slobody prejavu. In *Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha : Nakladateľství Leges, 2019, s. 256 – 270, ISBN 978-80-7502-420-6
- MESKE, C., BUNDE, E. Design Principles for User Interfaces in AI-Based Decision Support Systems: The Case of Explainable Hate Speech Detection. In *Information Systems Frontiers*. Vol. 25, (2023), s. 743 – 773. <https://doi.org/10.1007/s10796-021-10234-5>
- MILCZAREK, E. Preventive Content Blocking and Freedom of Expression in the European Law – Conflict or Symbiosis? In *The Journal of Media Law*. Vol. 13, no. 2/2021, s. 262–275. DOI: 10.1080/17577632.2021.2006962.
- Nenávisťné prejavy — Prehľad judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. In *Bulletin odborný recenzovaný právnický časopis*. VI. ročník, č. 2/2017, s. 23 – 36, ISSN 2453-7705
- Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade: Inkluzívnejšia Európa s vyššou mierou ochrany: rozšírenie zoznamu trestných činov v EÚ o nenávisťné prejavy a trestné činy páchané z nenávisťi, Brusel 9. 12. 2021, COM(2021) 777 final.
- REPÍK, B. Svoboda projevu versus rasismus ve štrasburské judikatúře. In *Trestněprávní revue*. Č. 2/2004, s. 47 –52, ISSN 1213-5313
- ROŠU, A. C. Freedom of expression - aspects of judicial practice regarding expression in a political context and in relation to the right of politicians to dignity and honor. In *Perspectives of Law and Public Administration*. Vol. 12, Issue 1/2023, s. 36 – 40. ISSN: 2601-7830
- SCHABAS, W., A. The European Convention on Human Rights A Commentary (Oxford Commentaries on International Law). Oxford : Oxford University Press, 2015, 1440 s., ISBN 978-0199594061
- SMEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2017, 246 s. ISBN 978-80-7380-691-0
- STRÁŽNICKÁ, A. Sloboda prejavu na internete. In *Bratislavské právnické fórum 2018: ústava na internete a internet v ústave*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta UK, 2018, s. 116 – 123 ISBN 978-80-7160-482-2

- ŠAJMOVIČ, P. Priama aplikácia „gilotínového ustanovenia“ článku 17 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd pri nenávisťných prejavoch a jej úskalía. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno : Masarykova univerzita. Roč. 30, č. 2 (2022), s. 305 – 349, <https://doi.org/10.5817/CPVP2022-2-4>
- ŠMIGOVÁ, K. Right to Privacy and Freedom of Expression in the Digital Era in Relation to Elected Public Figures. In *Central European Journal of Comparative Law*. Vol. 3, no. 2 (2022), s. 137 – 158. DOI: <https://doi.org/10.47078/2022.2.137-157>
- THIAGO, D., O. Content Moderation Technologies: Applying Human Rights Standards to Protect Freedom of Expression. In *Human Rights Law Review*. Vol. 20, Issue 4/2020, s. 607–640, <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngaa032>
- VILLIERS, B. Freedom of Expression and Hate Speech: When Values Collide in Divided Societies. In *Constitutional review*. Vol. 8, no. 2/2022, s. 184 – 214. DOI: 10.31078/consrev821
- WIŚNIEWSKI, A. The European Court of Human Rights and Internet-Related Cases. In *Białostockie Studia Prawnicze*. Vol. 26, no. 3/2021, s. 109 – 133. <https://doi.org/10.15290/bsp.2021.26.03.06>